

KOULUTUSTASON PERIYTYMINEN VANHEMMILTA LAPSILLE SUOMEN- JA RUOTSINKIELISILLÄ SUOMALAISILLA

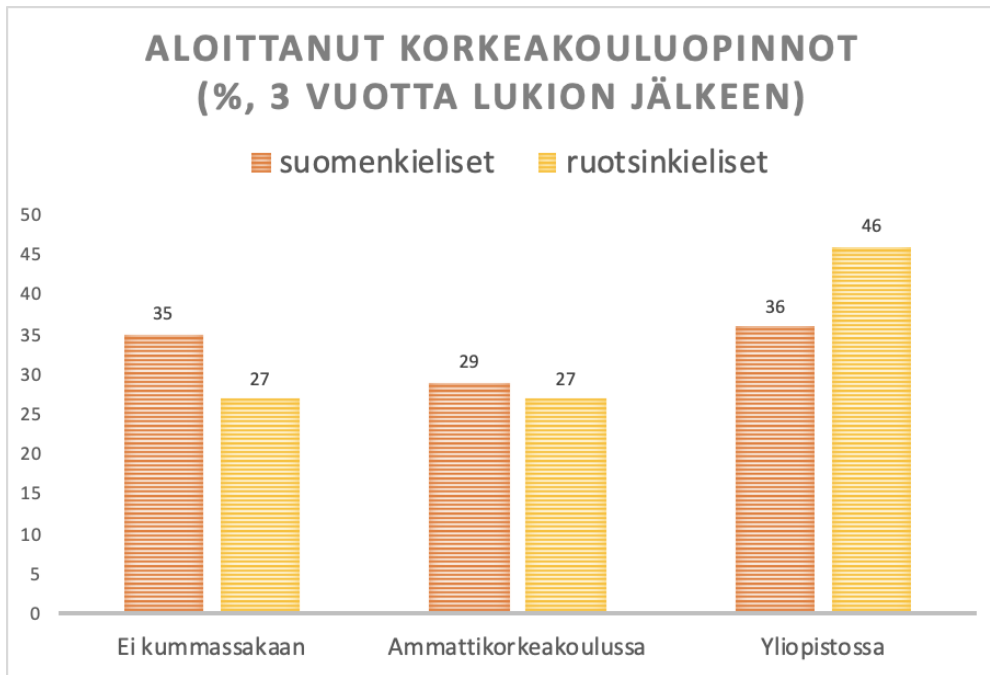
Laura Heiskala & Elina Kilpi-Jakonen

Suomi on maailmalla tunnettu hyvistä PISA-tuloksistaan sekä tasa-arvoisesta koulutusjärjestelmästä. Tuoreet tutkimustulokset ovat kuitenkin kertoneet myös toisenlaista tarinaa: koulutustaso näyttäisi periytyvän vanhemmilta lapsille entistä useammin, ja ylisukupolvisen koulutuksellisen eriarvoisuuden tila lähentelee jo eurooppalaista keskitasoa. Yhtäläinen mahdollisuus kouluttautumiseen niin sukupuolesta, alueesta tai juuri perhetaustasta riippumatta on avain tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, sillä saavutettu koulutustaso linkittyy moneen elämän osa-alueeseen, kuten työmarkkina-asemaan, terveyteen ja tulotasoon. Suurin osa nuorista suorittaa nykyisin toisen asteen tutkinnon, joten ryhmien väliset erot kouluttautumisessa näkyvät selkeimmin korkeakouluopinnoissa. Aikaisempi tutkimus onkin osoittanut, että sekä vanhempien koulutustaso että oma koulumenestys on yhteydessä opiskeluun ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa. Tässä artikkelissa tarkastelemme, onko perhetaustan yhteys korkeakouluopintoihin samanlainen suomen- ja ruotsinkielisillä ylioppilailta.

Hyödynnämme Tilastokeskuksen koko väestön kattavia rekisteriaineistoja ja tarkastelemme vuonna 1997 syntyneiden ja 2016¹ ylioppilaksi kirjoittaneiden nuorten korkeakouluopintojen aloittamista kolmen vuoden aikana lukiosta valmistumisen jälkeen. Mukana otoksessa on lukiosta valmistuneet, joten se kattaa lähes puolet ikäluokasta, yhteensä 24 255 nuorta. Perhetaustaa mittaamme vanhempien koulutustasolla, joka on määritetty korkeammin koulutetun vanhemman mukaan nuoren ollessa 15-vuotias sekä jaoteltu kolmeen ryhmään (enintään toisen asteen tutkinnon suorittaneet, opistotason tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet ja yliopistotason tutkinnon suorittaneet). Äidinkielen (suomi tai ruotsi) määrittelemme ylioppilaskirjoituksissa kirjoitetun äidinkielen mukaan. Näiden tekijöiden lisäksi huomioimme koulumenestyksen, jota mittaamme ylioppilaskokeiden neljän pakollisen aineen arvosanojen keskiarvolla.

Ruotsinkielisistä lähes puolet ja suomenkielisistä vain runsas kolmannes aloittaa opinnot yliopistossa kolmen vuoden aikana ylioppilaksi valmistumisesta (Kuvio 1). Sen sijaan ammattikorkeakoulun aloittamisessa suomenkieliset eivät eroa merkittävästi ruotsinkielisistä, sillä ero näiden kahden ryhmän välillä on vain kaksi prosenttiyksikköä (suomenkielisten eduksi). Kaiken kaikkiaan, myös ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opinnot yhteenlaskettuna, ruotsinkieliset aloittavat korkeakouluopinnot useammin kuin suomenkieliset.

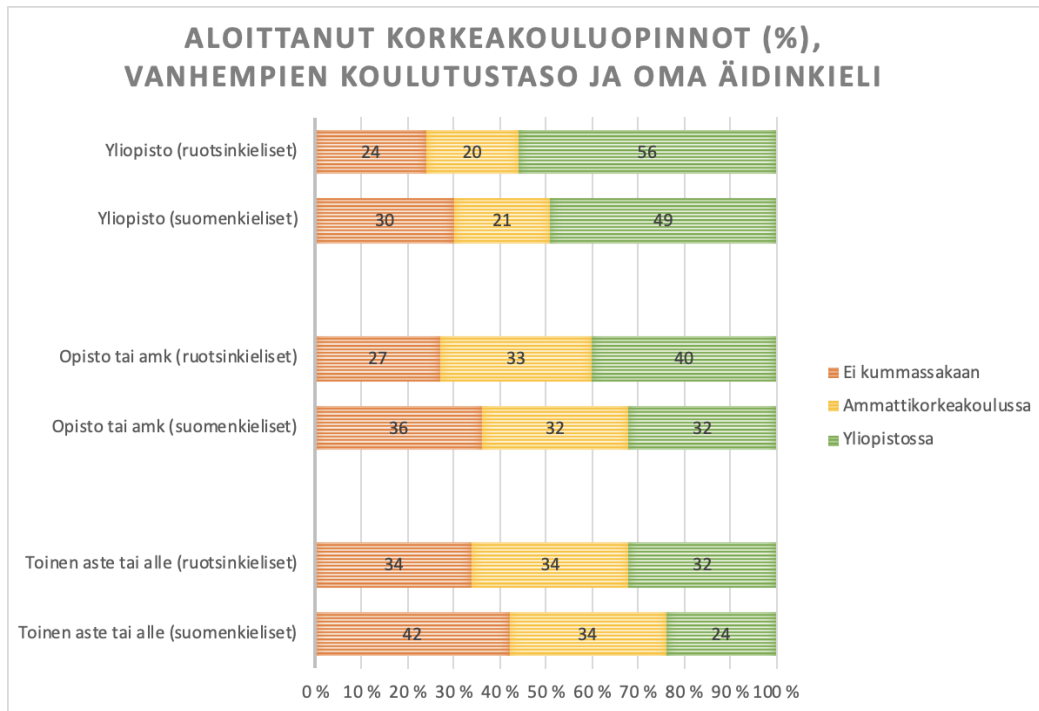
¹ Mukana otoksessa on siis ikäluokkansa kanssa aloittaneet ylioppilaat, jotka ovat valmistuneet 3 tai 3,5 vuodessa (2016 kevät ja 2016 syksy). Tämä tarkoittaa että nuoret, joiden koulutuspolku on syystä tai toisesta hieman viivästynyt (tai aikaistunut), eivät ole analyyseissä mukana.

Kuvio 1. Korkeakouluopintojen aloittaminen 3 vuotta lukion jälkeen äidinkielen mukaan (N=24,255).

Kuten alussa mainitsimme, vanhempien korkeakoulutus on selkeästi yhteydessä jälkipolven korkeakouluopintoihin, myös Suomessa. Aiheesta tehty aikaisempi tutkimus onkin antanut viitteitä siitä, että koulutustasoero suomen- ja ruotsinkielisten välillä selittyisi pitkälti ruotsinkielisten vanhempien ja isovanhempien korkeammalla koulutustasolla. Aloittavatko ruotsinkieliset useammin yliopistossa siis vain siitä syystä, että heidän vanhempansakin ovat suomenkieliseen väestöön suhteutettuna useammin yliopiston käyneitä? Tarkastelemme asiaa myös omalla aineistollamme.

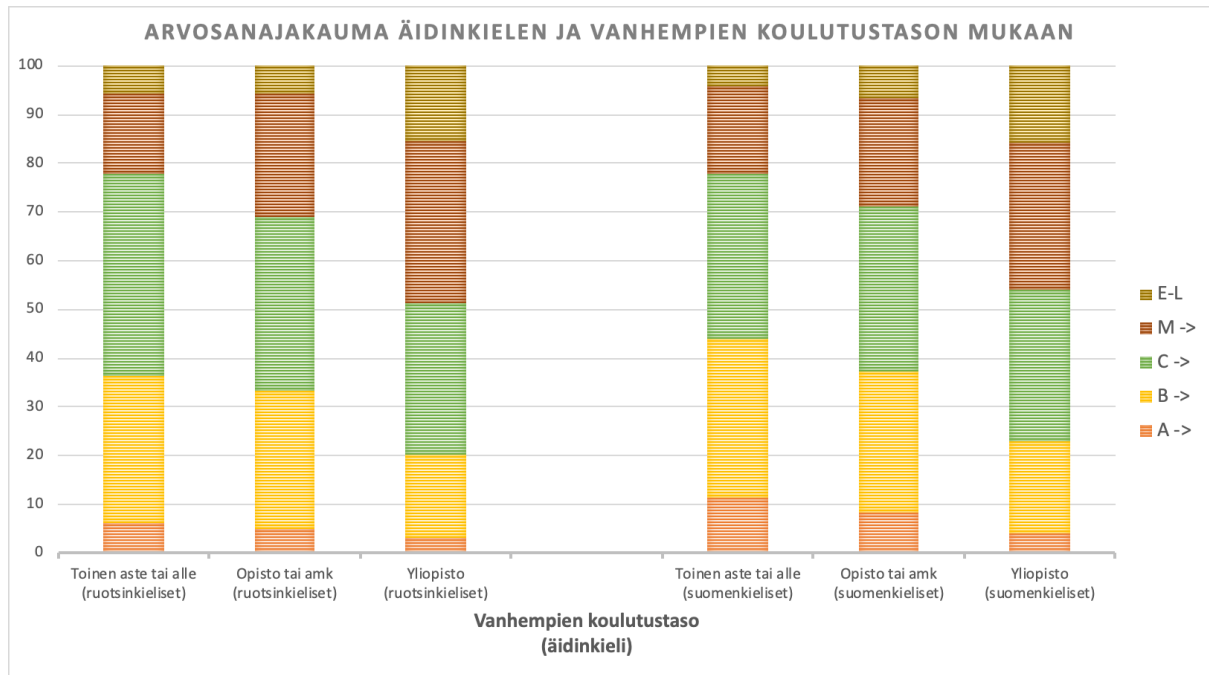
Sekä suomen- että ruotsinkielisillä vanhempien koulutustaso on yhteydessä jälkipolven korkeakouluopintoihin: mitä korkeampi koulutustaso vanhemmilla, sitä useammin lapsi aloittaa opinnot korkeakoulussa, ja erityisesti yliopistossa (Kuvio 2). Kuviosta kuitenkin nähdään myös, että kaikissa koulutusryhmissä ruotsinkielisillä on suurempi todennäköisyys aloittaa korkeakouluopinnot kuin suomenkielisillä. Kuviossa 1 kieliryhmien välinen ero todennäköisyydessä jatkaa yliopistossa oli 10 prosenttiyksikköä ja kuviossa 2 ero koulutusryhmittäin on vain hieman pienempi: 7–8 prosenttiyksikköä. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ruotsinkielisten vanhempien korkeampi koulutus verrattuna suomenkielisiin vanhempiin selitä ruotsinkielisten nuorten yliopistosta yliopistoissa.

Kuvio 2. Korkeakouluopintojen aloittaminen 3 vuotta lukion jälkeen äidinkielen ja vanhempien koulutustason mukaan (N=24,255).

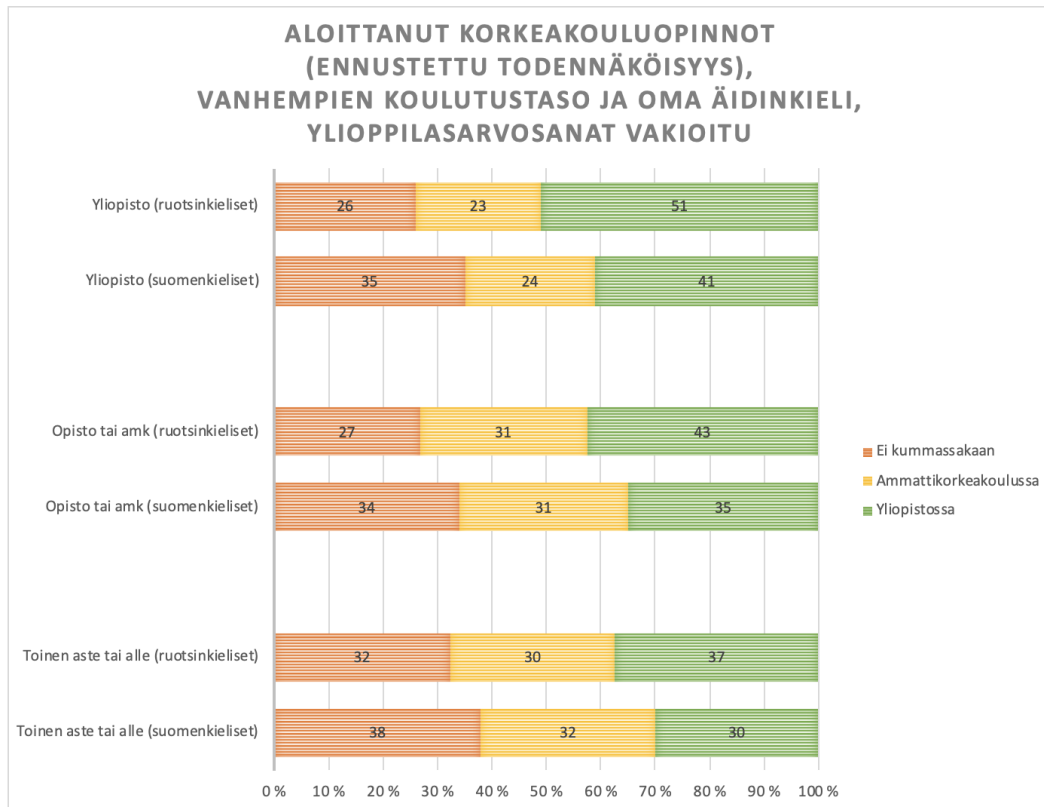
Vanhempien koulutustason yhteys lapsen koulutustasoon kulkee usein osittain epäsuorasti koulumenestyksen kautta: korkeammin koulutettujen vanhempien lapset pärjäävät koulussa keskimääräisesti paremmin kuin matalammin koulutettujen vanhempien lapset, ja paremmin koulussa pärjäävät jatkavat usein opintoja pidemmälle kuin koulussa heikommin menestyvät. Tarkastelumme mukaan suuria eroja ylioppilaskoemenestyksessä suomen- ja ruotsinkielisten välillä ei ole havaittavissa. Ylioppilaksi valmistuneiden kesken asteikolla 2 (Approbatur) - 7 (Laudatur) suomenkielisten ylioppilaskokeiden keskiarvo on 4.4 ja ruotsinkielisten 4.5, molempien vastaten noin C:n tai M:n papereita. Tämä ei anna syytä olettaa, että ruotsinkielisten ylioppilaskoemenestyksessä johtuisi keskimääräistä paremmasta koulumenestyksestä.

Entä vanhempien koulutustason yhteys lapsen koulumenestykseen suomen- ja ruotsinkielisillä? Kuvio 3 nähdään, että sekä suomen- että ruotsinkielisillä vanhempien koulutustaso on yhteydessä lapsen koulumenestykseen. Mitä korkeampi on vanhempien koulutustaso, sitä paremmin jälkipolvi keskimääräisesti pärjää ylioppilaskirjoituksissa. Erot suomen- ja ruotsinkielisten välillä tässä yhteydessä eivät ole suuria. Näyttäisi kuitenkin siltä, että erot vanhempien koulutustason mukaan ovat hieman vähäisempiä ruotsinkielisillä kuin suomenkielisillä: heikosti ylioppilaskirjoituksissa pärjänneitä ruotsinkielisiä on suhteessa vähemmän erityisesti matalasti kouluttautuneista perheistä tulevien keskuudessa. Toisin sanoen ruotsinkielisillä vanhempien koulutustason ja koulumenestyksen yhteys on heikompi kuin suomenkielisillä.

Kuvio 3. Ylioppilaskokeiden arvosanajakauma äidinkielen ja vanhempien koulutustason mukaan, keskiarvo neljästä pakollisesta kokeesta (N=24,255).

Lopuksi tarkastelemme kuviossa 2 havaittua yhteyttä vanhempien koulutustason ja korkeakoulu siirtymän välillä suomen- ja ruotsinkielisillä, mutta laskemme tällä kertaa siirtymälle ennustetun todennäköisyyden, jossa malli huomioi kieliryhmien väliset erot koulumenestyksessä (Kuvio 4). Erot koulutussiirtymissä vanhempien koulutustason mukaan ovat kuviossa 4 pienempiä kuin kuviossa 2, sillä koulumenestys selittää osan siitä, miksi korkeammin koulutettujen lapset aloittavat korkeakouluopinnot. Kaikkia eroja se ei kuitenkaan selitä. Erot suomen- ja ruotsinkielisten välillä pysyvät koulumenestyksestä huolimatta. Tämä tarkoittaa, ettei ruotsinkielisten suurempi todennäköisyys aloittaa opinnot yliopistossa selity sillä, että he pärjäisivät koulussa paremmin, kuten jo ylioppilaskoemenestyksen keskiarvoja tarkasteltaessa aavistelimme. Koulutusryhmittäin tarkasteltuna näemme, että erot kieliryhmien välillä ovat hieman pienemmät, jos vanhemmilla ei ole yliopistotutkintoa, kun taas yliopistotaustaisten perheiden keskuudessa erot ovat jälleen kasvaneet. Kokonaisuudessaan sekä suomen- että ruotsinkielisillä koulutustaso periytyy vanhemmilta lapsille koulumenestyksestä huolimatta. Ruotsinkielisillä erot koulutusryhmien välillä ovat kuitenkin jossain määrin jopa suuremmat kuin suomenkielisillä.

Kuvio 4. Korkeakouluopinnot aloittaminen 3 vuotta lukion jälkeen äidinkielen ja vanhempien koulutustason mukaan, ylioppilaskokeiden arvosanat vakioitu (N=24,255). Ennustetut todennäköisyydet perustuvat logistisiin regressiomalleihin.

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet lukiosta valmistuneiden siirtymistä korkeakoulutukseen kolmen vuoden kuluessa ylioppilaaksi kirjoittamisesta. Tarkastelumme osoittaa, että myös jo näiden jossain määrin valikoituneiden nuorten keskuudessa, vanhempien koulutustaustalla on suuri merkitys, mitä myöskään erot ylioppilaskirjoituksissa pärjäämisessä ei selitä. Tämä pätee molempiin kieliryhmiin, minkä lisäksi näemme, että ruotsinkielisillä on huomattavasti korkeampi todennäköisyys jatkaa korkeakoulutuksessa, erityisesti yliopistoissa. Kieliryhmien välistä eroa selittää osaltaan suhteellisesti suurempi määrä aloituspaikkoja ruotsinkielisissä korkeakoulutuksissa, minkä lisäksi ruotsinkielisillä nuorilla saattaa olla matalampi kynnyks aloittaa opinnot suomenkielisissä koulutuksissa kuin vastaavasti suomenkielisillä nuorilla ruotsinkielisissä koulutuksissa. Tämä voi myös liittyä perheissä puhuttuihin kieliin: ruotsin kielellä lukiossa opiskelevat nuoret ovat suhteessa useammin kaksikielisistä perheistä kuin suomen kielellä lukiossa opiskelevat nuoret.

Kirjallisuutta

Heiskala, Laura, Erola, Jani & Kilpi-Jakonen, Elina. 2021. Compensatory and multiplicative advantages: Social origin, school performance, and stratified higher education enrolment in Finland, *European Sociological Review*, 37, 171–185.

Härtull, Camilla & Saarela, Jan. 2021. Educational mobility across three generations of Finnish-speaking and Swedish-speaking Finns, *Research in Social Stratification and Mobility*, 75, 100649.

Härkönen, Juho & Sirniö, Outi. 2020. Educational transitions and educational inequality: A multiple pathways sequential logit model analysis of Finnish birth cohorts 1960–1985, *European Sociological Review*, 36, 700–719.